

Uudenmaan liitto - Nylands förbund
Esterinportti 2 B
00240 HELSINKI

Viite 176/05.00/2013

Asia **Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava**

Museovirasto on 18.2.2016 käsitellyt erityisistunnossaan Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavan ehdotusta ja antaa siitä lausuntonaan seuraavan.

KAAVAN LÄHTÖKOHDAT JA KESKEINEN SISÄLTÖ KULTTUURIYMPÄRISTÖN KANNALTA

Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaava täydentää ja tarkistaa Uudellamaalla voimassa olevia maakuntakaavoja käsitellen elinkeinoja ja innovaatiotoimintoja, logistiikkaa, tuulivoimaa, viherrakennetta sekä kulttuuriympäristöjä. Lisäksi kaavassa käsitellään muita ajankohtaisia aiheita, kuten asemanseutuja ja Malmin lentokentän aluetta. Kaava-alue käsittää koko maakunnan lukuun ottamatta Östersundomia, jota käsitellään erikseen.

Kaavatyössä on kehitetty ja yhdenmukaistettu Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakuntakaavojen merkintöjä sekä tarkasteltu kulttuuriympäristöjä kokonaisvaltaisesti koko maakunnassa. Kaavaan liittyy useita kulttuuriympäristöteemaa käsitteleviä selvityksiä, joista keskeinen, Missä maat on mainiommat, on perusteena kaavakartan maakunnallisesti merkittävälle kulttuuriympäristöille. Lisäksi on tarkasteltu kulttuurihistoriallisesti arvokkaita teitä ja reittejä sekä häiritseviä maisemamuutoksia. Ehdotusvaiheessa on lisäksi tehty rannikkoa ja saaristoa koskeva täydennysinventointi.

Kulttuuriympäristöistä kaavakartalle on merkitty valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY2009), valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Valtioneuvoston päätös 1995) ja maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt sekä ehdotusvaiheessa lisätyt kansalliset kaupunkipuistot ja valtakunnalliset maisemanhoitoalueet. Valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin päivitysinventoinnin perusteella ehdotetut aluelaajennukset ja kokonaan uudet maisema-alueet on osoitettu kaavassa maakunnallisina kulttuuriympäristöinä.

Kaikki kulttuuriympäristöjä koskevat merkinnät ja määräykset on kumottu aikaisemmista maakuntakaavoista ja tuotu sellaisenaan, muokattuina tai kokonaan uusina merkintöinä 4. vaihemaakuntakaavaan. Poikkeuksena ovat Unescon maailmanperintökohteet, jotka on käsitelty Uudenmaan kokonismaakuntakaavassa ja Itä-Uudenmaan maakuntakaavassa, eikä ole käsitelty 4. vaihemaakuntakaavassa.

Kaavakarttaa selventävillä ja kaavaratkaisua taustoittavilla liitekartoilla esitetään valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (voimassa olevat / päivitysinventointi), valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ja UNESCO:n

maailmanperintökohteet, maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt, muinaisjäänökset ja muut kulttuuriperintökohteet ja muinaisjäänösten inventointitilanne. Valtakunnalliset ja maakunnalliset maisema- ja kulttuuriympäristökohteet on esitetty lisäksi yhdessä tuulivoima-alueiden kanssa.

MUSEOVIRASTON ARVIO KAAVAEHDOTUKSESTA

Monipuoliset selvitykset ovat antaneet hyvän pohjan tunnistaa maakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen luonne. Liiteaineisto karttoineen ja selvityksineen selventää ja taustoittaa riittäväällä tavalla kaavaratkaisua ohjaten siten myös tarkempaa maankäytönsuunnittelua. Rakennettujen kulttuuriympäristöjen ja maisemien ohella muinaisjäänökset on nyt maakuntakaavan ehdotusvaiheessa huomioitu aiempaa paremmin sekä selostustekstissä, teemakartoilla että määräyksissä.

Kaavakartalle merkittävät kulttuuriympäristöjä koskevat määräykset ovat muutoin asianmukaiset, mutta niissä tulee vielä edellyttää museoviranomaisen kuulemista toimenpiteitä suunniteltaessa. Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita koskien voisi harkita, että kaavamääräyksessä kehoitettaisiin ottamaan selvää ajankohtaisesta päätöstilanteesta, jolloin tulisi huomioiduksi päivitysinventoinnin myötä aikanaan muuttuva rajaus.

Koko alueelle on ehdotusvaiheessa annettu uusi suunnittelumääräys, jonka mukaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on tarkistettava ajantasainen tieto tunnetuista kiinteistä muinaisjäänöksistä Museoviraston muinaisjäänösrekisteristä sekä arvioitava arkeologisten selvitysten tarve. Määräyksessä on lisäksi todettava, että muinaisjäänökset ovat muinaismuistolain (295/1963) nojalla suojeltuja.

Kaavan aluevarauksia ja kehittämisperiaatteita koskevissa suunnittelumääräyksissä otetaan jo varsin kattavasti huomioon maankäytön sopeuttaminen alueen kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin ominaispiirteisiin sekä luontoarvoihin. Ehdotusvaiheessa nämä edellytykset on lisätty mm. tielinjauksia koskeviin määräyksiin. Edellytys kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta tulee lisätä myös maakaasun runkoputkea koskevaan kaavamääräykseen, koska sillä voi olla merkittävä vaikutus etenkin vedenalaisen kulttuuriperintöön, mikä on kaavan vaikutustenarvioinnissa todettakin.

Kaavan vaikutuksia on arvioitu monipuolisesti eri näkökulmista sekä kaavamerkintäryhmittäin että kokonaisvaikutuksina ottaen huomioon alueidenkäyttö, liikenne ja yhdyskuntahuolto, luonto ja ympäristö, maisema, kulttuuriperintö ja rakennettu ympäristö, talous ja elinkeinot, asukkaat, elinolot ja yhteisöt. Vaikutustenarviointi tuo hyvin esille kulttuuriympäristöihin kohdistuvat vaikutukset ja on etenkin muinaisjäänösten osalta parantanut luonnosvaiheesta. Taajamatoimintojen ja tiivistämisen vaikutukset Malmin lentoasemaan kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen kannalta on kuitenkin aliarvioitu.

Tielinjauksia on ehdotusvaiheessa muutettu mm. siten, että merkintä logistiikan tieyhteydestä on poistettu. Sen sijaan on esitetty merkinnät seututielle sekä liikenneväylän vaihtoehtoiselle ratkaisulle tai ohjeelliselle linjaukselle. Linjauksia on muutettu myös kartalla. Esimerkiksi Vantaalla ohjeellisella seututien merkinnällä pohjoisempi Klaukkalan ohikulkutien liittymään päättyvä linjaus on jätetty kaavakartalle, mutta poistettu etelämpänä sijainnut Vantaanjokilaakson valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta häiritsevämmin halkonut vaihtoehto.

Varsinaisten kulttuuriympäristömerkintöjen lisäksi kaavaratkaisu tukee monella tavalla maakunnan ominaispiirteet huomioivaa kehitystä osoittamalla esimerkiksi erityyppiset rannikko- ja saaristovyöhykkeet.

Muinaisjäänösten inventointitilannetta vuonna 2011 koskeva liitekartta olisi hyvä vielä päivittää ennen kaavan hyväksymistä, koska tilanne on muuttunut sen jälkeen. Osa alueista

on nykyisin hyvin inventoituja. Useassa kunnassa tilanne on kuitenkin muuttunut huonommaksi, koska hyvän inventointitilanteen aikarajana pidetään kahtakymmentä vuotta. Uudellamaalla vuosittain tehtävien arkeologisten inventointien myötä tieto muinaisjäännöstyypeistä ja muusta arkeologisesta kulttuuriperinnöstä kehittyy jatkuvasti. Ottaen huomioon tilanteen muuttuminen on kaavamääräyksen lisäksi myös arkeologista kulttuuriperintöä koskevilla liitekartoilla hyvä mainita, että yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on tarkistettava muinaisjäännösrekisteristä ajantasainen tieto tunnetuista kiinteistä muinaisjäännöksistä sekä arvioitava arkeologisten selvitysten tarve.

Kaavaehdotus osoittaa viisi maakunnallisen kokoluokan tuulivoimala-alueita. Sijoitusvaihtoehtoja on karsittu varsin huolellisten selvitysten perusteella. Alueet eivät sijoitu valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen ja maisemien alueille, mutta tulisivat monin paikoin niiden tuntumaan. Luonnosvaiheessa voimala-alueiden rajauksia hieman tarkistettiin mm. maisemallisten vaikutusten vuoksi. Kaava-aineistosta ei kuitenkaan selviä, missä määrin haitat olisivat vähentyneet. Maisemavaikutusten kohdentumista todetaan voitavan arvioida tarkemmin jatkosuunnittelun yhteydessä. Ehdotusvaiheessa vaikutustenarviointi on kuitenkin kehittynyt mm. siten, että nyt kiinnitetään huomiota myös muinaisjäännöksiin kohdistuviin vaikutuksiin.

Maailmanperintökohteet

Maailmanperintökohteet on osoitettu kaavakartalla aiemmissa maakuntakaavoissa, mutta myös päätöksen yhteydessä vahvistetut suojavyöhykkeet olisi merkittävä kaavakartalle. Suomi on sitoutunut noudattamaan maailmanperintösopimusta, mikä edellyttää maailmanperintökohteiden turvaamista kansalliseen lainsäädäntöön perustuvoin keinoin. Suojavyöhykkeen on tarkoitus turvata maailmanperintökohteen yleismaailmallisen arvon (OUV – outstanding universal value) säilyminen ja sille on annettava aluerajauksen osoittava kaavamerkintä sekä tarpeelliset kaavamääräykset. Suojavyöhykettä koskien alueen suunnittelussa on arvioitava ja otettava huomioon maailmanperintökohteeseen kohdistuvat vaikutukset. Suomenlinnan ja Struven mittauspisteen suojavyöhykkeet on lisättävä myös liitekartalle.

Suomenlinnan laajan suojavyöhykkeen osalta Museovirasto on valmistellut sen jakamista kolmeen osa-alueeseen, joilla maankäytön intensiteetti voi olla erilaista. 1. vyöhyke käsittää itse maailmanperintökohteen, 2. vyöhyke lähialueen saaret ja luodot (Lonna, Harakka, Pormestarinluodot, Vasikkasaari, Vallisaari ja Kuninkaansaari) ja 3. vyöhyke kantakaupungin rantavyöhykkeen Hernesaaresta Katajanokalle, Kruunuvuorenrannan ja Santahaminan.

Lähialueen saaret liittyvät tiiviisti Suomenlinnan maisemaan ja historiaan. Niillä on puolustusvarustuksia tai rakennuksia, jotka liittyvät Suomenlinnan toimintaan. Vyöhykkeen 2. käytön tulisi perustua ensisijassa olevan rakennusperinnön hyödyntämiseen. Täydentämisen tulee olla pienimuotoista ja maisemallisilta vaikutuksiltaan mahdollisimman vähäistä.

Kantakaupungissa Helsinki on säilyttänyt horisontaalisen silhuettinsa, mikä on edelleen yleiskaavan tavoitteena ja hyvä lähtökohta myös Suomenlinnan huomioon ottamiseksi. Maankäytön suunnittelua säätelee jo lähiympäristön historiallisen rakennuskannan mittakaava, mikä merkitsee samalla suotuisaa kehitystä myös Suomenlinnan kannalta. Vastaavasti Laajasalon ja Santahaminan suunnalla hallittu kehitys, jossa rakennuskorkeudet suhteutetaan saarten silhuettiin ja merimaiseman näkyymiin palvelee Suomenlinnaan kohdistuvien vaikutusten huomioon ottamista.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Tiivistettävillä alueilla rakentaminen voi muuttaa ympäristöä huomattavasti. Malmin lentoaseman kohdalla taajamatoimintojen alueeksi ja tiivistettäväksi esitetty alue kohdistuu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön, mikä muuttaa

olennaisesti sen luonnetta ja heikentää kulttuuriympäristön arvoja sekä suojelupäämäärien toteuttamista. Aluevarauksen ja kehittämisperiaatteen suunnittelumääräyksissä edellytetään kulttuuriympäristön huomioon ottamista, mutta se ei poista ristiriitaa alueen tehokkaaseen rakentamiseen perustuvan tiivistämisen ja suojelupäämäärien väliltä.

Ilmailukäytön jatkuminen turvaa parhaiten lentoaseman kulttuurihistoriallisen merkityksen säilymisen. Uudenmaan maakuntakaavassa (2006) alue on liikennealuetta, jonka toissijainen käyttötarkoitus on taajamatoiminnot. Mikäli ilmailukäyttö lakkaa, on aluetta luontevinta kehittää pääasiallisesti virkistyskäyttöön. Tällaisessa käytössä esim. useiden harrastus- ja urheilumuotojen keskittymänä liikenteellisesti saavutettavasta paikasta voisi tulla vetovoimainen, koko pääkaupunkiseutua palveleva liikuntapaikka. Lentokentän rakennukset, rakenteet ja avoimet ulkotilat antavat mahdollisuuksia monenlaiselle toiminnalle. Ottaen huomioon lentoaseman rakennusperinnön suomat lähtökohdat kokonaisuus olisi myös kansainvälisesti kiinnostava.

Tiivis rakentaminen sen sijaan hävittäisi lentoaseman luonteen, vaikka lentoaseman keskeiset rakennukset ja kiitoratalinjaukset säilyisivätkin. Jos aluetta kehitetään osittain asumiseen ja muuhun täydennysrakentamiseen, tulee lentokentän kiitoradaston muodostama keskeinen avoin tila jättää aukio- ja viherympäristöksi. Kentän reuna-alueilla voi harkita sellaista täydennysrakentamista, joka säilyttää ilmailuympäristölle ominaisen väljyyden ja avaruuden. Täydennysrakentamisen painopisteen siirtämistä lähialueille esim. Tattarisuon suuntaan tulisi harkita.

Valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön ja luonnonympäristön arvot huomioon ottaen Vartiosaaren ei ole esitetty maankäytön tehostamista, mikä on erittäin hyvä saaren merkittävien arvojen turvaamiseksi. Luonnosvaiheessa Museovirasto esitti, että saaren pääkäyttötarkoituksena voisi olla virkistyskäyttö, ja pitää sitä edelleen tarpeellisena saaren huomattavien luonnonarvojen vuoksi.

Tuomarinkylän kartanon alueen läntisille pelloille kaavaluonnos osoitti taajamatoimintoja. Kaavaehdotuksessa alue on osoitettu virkistysalueeksi, mikä onkin tarpeen valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön sekä valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen arvojen säilymiseksi.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Kulttuuriympäristöä koskevan teemansa mukaisesti kaavaehdotus toteuttaa suurelta osin erittäin hyvin maakuntakaavan sisältötavoitteita ja valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskien maiseman ja kulttuuriperinnön huomioon ottamista. Monipuolisin selvityksin ja koko maakunnan kattavassa yhdenmukaisessa tarkastelussa kaava edistää maakunnallisesti ja valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen ja maisemien tunnistamista sekä huomioon ottamista maankäytön suunnittelussa.

Kaavaehdotus on kehittynyt luonnosvaiheesta selvitysten, teemakarttojen sekä kaavamerkintöjen ja -määräysten osalta. Seuraavat asiat tulee kuitenkin edelleen ottaa huomioon ennen kaavan hyväksymistä.

- Maailmanperintökohteiden suojavyöhykkeet on lisättävä kaavakartalle ja liitekartalle.
- Kaavamääräyksiä tulee vielä täydentää edellä esitetyllä tavalla koskien kaavakartalla esitettyjä kulttuuriympäristöjä ja maisema-alueita sekä koko kaava- aluetta koskevaa yleismääräystä muinaisjäänöksistä.
- Suunnittelumääräyksissä on otettava kattavasti huomioon maankäytön sopeuttaminen alueen kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin ominaispiirteisiin sekä luontoarvoihin, mikä tulee lisätä mm. maakaasun runkoputkea koskevaan määräykseen.
- Muinaisjäänösten inventointilannetta koskeva kartta on päivitettävä.

- Malmin lentoasemalle osoitettava maankäyttö on sovittava rakennetun kulttuuriympäristön ominaisluonteeseen.

Malmin lentoaseman osoittaminen maankäytöltään tiivistettäväksi taajamatoimintojen alueeksi on olennaisessa ristiriidassa alueen valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön arvojen ja suojelutavoitteiden kanssa. Tehokas maankäyttö ei täytä vaatimuksia eri valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden yhteensovittamisesta eikä alueen historialliseen kehitykseen soveltuvasta alueidenkäytöstä.

Malmin lentoaseman osalta Uudenmaan 4. vaihemaakuntakaavaehdotus ei täytä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonympäristöä koskevaa erityistavoitetta eikä se täytä maankäyttö- ja rakennuslain maakuntakaavan laatimiselle asettamia sisältövaatimuksia maiseman ja kulttuuriperinnön vaalimisesta (MRL 28 §).

Museovirasto pyytää saada viipymättä tiedokseen päätöksen kaavan hyväksymisestä valitusosoituksineen (MRL 67 §).

Pääjohtaja

Juhani Kostet

Intendentti

Elisa El Harouny

Tiedoksi Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Keski-Uudenmaan maakuntamuseo
Raaseporin kaupunki/Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo
Itä-Uudenmaan maakuntamuseo
Päijät-Hämeen maakuntamuseo
Espoon kaupunki/kaupunginmuseo
Vantaan kaupunki/kaupunginmuseo